

„A magyar nemzeti színű szalagok árulása eltiltatik...”

„Csak az a nemzet vész el, mely magát elhagyja”

Rég letűnt korok ódon hangulatát nemcsak iratok hozhatják testközelbe, hanem a korabeli sajtó történelmi atmoszférát teremtő példányai is. Magam is megilletődve szoktam lapozgatni olykor-olykor pár száz régi újságomat és cikk-kivágotomat, melyek rég elporladt pennaforogatók üzenetét közvetítik felénk.

Miként ez a számomra igen kedves lap, gyűjteményem legrégebbi sajtóterméke, a már címében is delejes hangulatot árasztó *Delejtű*. Ez az „iránytű” a magyar Délvidék legkitűnőbb lapja volt a szabadságharc leverése után, 1858-tól. Ami persze nem is véletlen, hiszen a Temesköz múltjának legtudósabb ismerője, a polihisztori ismeretekkel rendelkező Pesty Frigyes szerkesztette. Ő pedig példát mutatott sokak számára, miként lehet az önkényuralom viszonyai között is eredményesen terjeszteni a haza és a haladás eszméit.

De hadd árulkodjék profiljáról maga a lap, mely nem túl nagy formátumban, csekély terjedelemben: hétről hétre nyolc oldalon látott napvilágot. Folyamatos lapszámozással látták el, így az a szám, melyet a kezemben tartok, a 281-től a 288. oldalig terjed. Alcíme szerint A tudomány, anyagi érdekek és szépirodalom közlönye. Pesty, aki egész életében fáradhatatlan szervező is volt, figyelemre méltó mottót választott: „Jelige: *Csak az a nemzet vész el, mely önmagát elhagyja.*”

A címlap fejlécének további információi: „Megjelenik a lap Temesvárott minden kedden... Szerkesztői iroda: belváros, Bécsi utca 68. szám, első emelet... Kiadó hivatal: belváros, Bécsi utca Uhrmann Márton műkereskedésében.” Datálása: „Kedd, september 4. 1860. 36. szám. Harmadik évi folyam.” Közlik azt is, hogy egész évre 6 forint 30 krajcár az előfizetési díja, mégpedig új pénzben.

Természetesen nem hiányozhattak belőle a hirdetések sem, hiszen a lap önfenntartó volt, egy peták állami segélypénz nélkül jelent meg. Közéletükben ugyancsak megnyilvánult Pesty demokratikus gondolkodása: „*Hirdetések minden közhasználatban lévő nyelven fölvetetnek. A beiktatásért minden három hasábos egyes sorért 4 p(engő) vagy 7 új krajcárnyi díj számítatik.*” Részletes tájékoztatást adtak az előfizetési lehetőségekről is: „Előfizethetni helyben, vagy a helyb(eli) könyvkereskedésekben; vidéken minden cs. kir. postahivatalnál a szerkesztőséghez utasítandó bérmentes levelekben.”

Nos, ha meggondoljuk, hogy a lapterjesztés előfizetési rendszere még manapság is a „cs. kir. postahivatal” monopóliumát jelenti, mely ellen újabbán nem csekély ellenérvet sorakoztatnak fel immáron nem csak a reformlapok, akkor netán arra az eretnek megállapításra juthatunk, hogy ez az 1860-as *Delejtű* egynémely viszonylatban talán nem is áll túlságosan messzire tőlünk...

Nem hiányozhatott a kiadóra és a nyomdára történő utalás sem, melyet azonban már nem a címlap fejléce foglal magába, hanem az utolsó oldalon találhatjuk: „Kiadó és felelős szerkesztő Pesty Frigyes. Nyomatott: Hazay M. és fia Vilmos betűíveivel Temesvárott.”

Pesty ízig-vérig a reformeszmék embere volt, aki még az önkényuralom pangás éveiben is hitet tett – ámbátor, kellő óvatossággal – ’48 demokratikus tradíciói mellett. Szerzőit is a saját politikai hitvallása, nyitott, minden újszerűre fogékony szellemisége alapján válogatta össze. Ezt tükrözi a 36. szám hosszu, több mint kétoldalas vezércikke is, melyet Ehrenguber Imre írt, *A nő nem talány* címmel. Teljes egészében emancipációs vezérfonalá nem egy viszonylatban még napjainkban is figyelemre tarthat számot.

A nőket pártoló vezércikk után két régi magyar levelet találunk a *Régi levéltárca* rovatban. Ezeket Podhradszky József küldte el a temesvári hetilaphoz; az egyik 1608-ból, a másik pedig 1652-ből származott. A török bég és a magyar „mezey vitezek” érdekes hangvételű levelei akkor még igencsak újdonságnak számítottak; ma már efféléket százával olvashatunk a különféle kiadványok lapjain.

A liberális demokrata lapszerkesztő-történetíró *Levelezések* címmel külön rovatot nyitott a környező vidéki helységekből, a soknemzetiségű délvidéki városokból beérkező olvasói tudósítások közlésének is. Az augusztus 21-én, Magyarzentmártonból beküldött levél az előző napi, Szent István-féle ünnepekről számolt be. Érdemes egy gondolatát ideiktatni az ismeretlen írástudónak: „Szent István szellemét, úgy hisszük, méltóbban nem dicsóíthat-

jük, mintha az általa kitűzött keresztény civilisatio zászlóját követve mindig előbbre haladunk."

Az ugyanezen a napon Lugosról beérkező tudósítja a híres zeneszerző és hegedűvirtuóz, Reményi Ede fellépésének megghiúsításáról számolt be: "...volt pamlagi vita... a hangverseny rendezése, programja, a magyar, román és német nyelven szerkesztett színlapok egyes kitételei felett is elég vita, tanácskozás, ingerültség, beleavatkozás, és mind ez hiába; hiába rántatott ki mind ez által a közönség szokott *apathiajából*, hiába volt ezen kisvárosi tusa, mert a hangversenyből mi sem lehetett, – a várva várt Reményi 18-án délutáni 5 óra tájban csakugyan megérkezett, a megyefőnökséghez hivatott, onnét visszatérve a hangverseny kitűzött kezdete előtt egy órával a hatóság részéről hirdetett falragasz tudósítja a közönséget, hogy a *hangversenyadó rögtön roszul léte* miatt e hangverseny elmarad!"

Reményi – vagyis inkább a császári megyefőnök – „betegsége” persze csak politikai természetű volt, így aztán „magához magányszállásra hiva mindazokat, kiknek ő leendő vendége, ... – a barátságért, kölcsönös visszaemlékezésért emelt poharak ürítése közben megragadá elbájoló hegedűjét és játszott, – mily hatással? mily érzelmek fogták az ott levőket körül? azt képzelje el magának az, ki hallotta. Ki pedig e szerencsében nem részesülhetett, annak csak röviden annyit, hogy a lelkesedés mindnyájában rögtön a *Rákóczi hatalmas nótája, hatalmas előadásához fogott*. Ezen lelkesedés az utcán álló csoportokat is elragadta, mert az onnan felható éljen kiáltások szakíták csak félbe a játék e remekét..."

A bécsi kormányzások temesvári tartományi „kezeinek” is megvoltak tehát a maguk kisdied praktikái a '48-as napokra emlékeztető hangulat felidézésével fenyegető rendezvények, a gyülekezés szabadságának meggátolására. Persze, nemcsak Lugoson, hanem a Temesköz híres fürdővárosában, Buziáson is, miként erről egy augusztus 22-i levélben olvashatunk a 284. oldalon. Pedig nemcsak a közeli Lugosról tódultak ide a hoppon maradt érdeklődők, hanem a Délvidék politikai, gazdasági és kulturcentrumából, Temesvár tartományi székhelyről is:

„...a sokaságot azon remény is csodíté ide, hogy Reményit hallhatja, kinek hangversenye e hó 22-re volt hirdetve, de ez elmaradt! E veszteséget kárpótlást nyújtott egy helyben felállítandó szinkör építésére szánt tőke gyarapítására rendezett mükedvelői előadás, – adatott pedig igen szép közönség jelenlétében Kisfaludy a Kérők című darabja, és pedig elég kedvesen."

Pesty helyi híreket is közölt a *Delejtében*, mégpedig Temesvári újdonságok címmel. Szó esett ebben a takarékpénztárról, az új biztosítótársaságokról, állásínálatról, a hajózásról és a vasútról is. Lássunk közülük is pár érdekes mozaikot; elsőként azt, melyben a szerkesztő az álhazafiak felettébb „ruganyos” magatartását ostorozgatta:

„Az új biztosító társaságok kezdik már a versenyt vidékünkön is; nevezetesen a „Phönix”, melynek állítólagosan már főügynöke is van városunkban. Ugy látszik azonban az első sikerből, hogy a bánsági patriotismus sokkal ruganyosabb, mint hogy azon hajótörést szenvedhetne kezdeményezése, mert első jelentékenyebb sikere a „temesvári hajós társaság” megnyerése volt, mely pedig nemcsak túlnyomóan magyar egyénekből áll, kiknek hazafiúságában kérkedni tán életveszéllyel járna, hanem szép hanggal is lépett föl, midőn cégét 12 év óta első magyarul bejegyeztetni. A „Phönix” felléphetési érdekében némi engedményeket adván a társaságnak, csak tetteleg bizonyítá be, mi könnyű sokaknak szájas patriotismusát egy kis mézes madzaggal lekenyerezni, mi valóban nem nagy kezesség jövőnkre.»

*

„A Bukuresti Magyar Közlöny tudósítja a közönséget, hogy felsőbb engedély folytán, szeptember elsejétől fogva politikai tartalommal is fog megjelenni, Dr. Oroszhegyi József szerkesztése mellett. Tudatja továbbá azt is, hogy ha a nevezett lap előfizetőinek száma azon kedvező arányban fog szaporodni, a mint eddig volt tapasztalható, azon esetben október 1-én kezdve, minden ráfizetés nélkül hetenkint kétszer fogna kiadatni. Örvendünk a kedves hírnek, és sok sikert kívánunk a derék pályatársaknak!"

Vannak ám ösmerős hírek az Akadémiával és a játékszínnel kapcsolatban is e jövőbe látó temesvári sajtóorgánumban: „Az akadémiai palota tervei iránt mint halljuk az előkészületek folyamatban vannak... Ezen jó hírekhez adhatunk még egy mást is. A mint jó kútfőből halljuk, a magyar színházi telek ügye is szerencsés fordulatú ponton áll. A városi község ugyanis, következetesen az akadémia irányában követett eljárásokhoz, mint halljuk, oly értelemben készül nyilatkozni, miszerint ezen kérdés kielégítő megoldásához is teljes remény lehet."

Hála egy idegen ajkú polgárnak, terjedt a magyar nyelv a fővárosban is: „Szabad királyi Buda város községtanácsa, egy szerb ajkú tanácsos indítványa folytán elhatározta, hogy f. évi szeptember 1-től kezdve, az államhivataloknál közlekedést kivéve, a község minden ügyei magyar nyelven tárgyalassanak.”

Girókuuti P. Ferenc országos nagy képes naptárára Heckenast előfizetési felhívást tett közzé 1861-re. Pesty szkeptikus kommentárja:

„A lefolyt esztendőben több naptárvállalat indított meg, melynek élére jó hangzású nevekkel dicsekedhetők irók álltak néha, mégis az első folyam után már megakadt. Tán nem tévedünk, ha az ily naptárak a nemzet minden osztályának akartak megfelelni. *Óvakodjunk ezen sokat markolástól* – hiszen azt sem kívánja senki, hogy valamely szindarab a páholyok meg a karzat tetszését egyaránt nyerje ki, – és igyekezzünk hű olvasó közönséget magunknak teremteni.”

A szemfüles temesvári szerkesztő két román hírrel is szolgált: „Az erdélyi Telegraful román azt állítja, hogy a szük nadrág nem magyar, hanem román ósviselet, a miénk pedig mint ázsiai törzsé a török bugyogó. Döntsük el a vitát röviden! Húzzon magára minden magyar és román sarkantyús csizmát, és szük magyar–román nadrágot.”

*Szatmári Károly hazánkfia rövid időn egy román képes újságot fog ily cím alatt megindítani „Illustratia”, szerkesztője a román irodalomban ismeretes egyén Záni leend.»

Az Egyveleg rovat egyik legérdekesebb – s bizony, elég sokáig felettébb aktuális – rövidhíre arról számolt be, miképpen játszották ki a zomboriak a császári kormányzat helyi kiszolgálói, a „Bach-huszárok” által kiadott rendelkezést, mely sértette '48 függetlenségi érzelmű magyarságának jogos nemzeti érzelmeit. E vidéki hetilapról szóló ismertetésemet ezzel a kommentárt nemigen igénylő tudósítással zárom, fejet hajtva Pesty Frigyes történész-lapszerkesztő emléke előtt is:

„– Egy zombori levelező írja, hogy ott közelebb, polgármesteri rendeletnél fogva, kidoboltattott, hogy a magyar nemzeti színű szalagok árulása eltiltatik. A zombori szépek azonban – mint a levelező megjegyzi – úgy látszik, még e különös rendelet kiadása előtt bőven ellátták magokat a kedvenc színű szalagokkal, mert alig láthatni öltözéket e diszítvány nélkül.”

Dr. Fenyvesi László

A kecskeméti közmunkajegyek

A Numizmatikai Közöny XII. kötetében, gazdasági papírpénzek (utalványok) és munka-elismervények című alfejezetben Gohl Ödön¹ részletesen ismerteti a kassai közmunkajegyeket. 1914-ben további 28 féle változattal egészíti ki előző évi jegyzékét.² A szerző rövid bevezetőjében megemlíti, hogy a kassai közmunkajegyekhez „hasonlót más magyarországi városokból eddig nem ismerek”.

A közelmúltban hagyatéki anyagból Kecskeméten használt közmunkajegyek kerültek elő. Az öt darab jegy három típust képvisel. Az első, igényesebb típust (1 példány) az 1850-es évek végén használták, míg a második, egyszerűbb típust (3 példány) az 1870-es és 1880-as években. Ez utóbbinak két változata ismert. Ugyancsak az 1880-as években használták a harmadik típust (1 példány) is.

A közmunkajegyek leírása (a dőlt betűs részek tintával írt, kéziratos kiegészítések).

I. típus. Bordás, merített szürkés papíron nyomtatott és kézzel írt szöveg, kilenc sorban: Házzám: 344 2dk Tized / Nyugta / 12 igaz megyei közmunka napszámról, melyet / hogy Banó Imre Úr folyó évi / majus hó 28. napján leszolgált legyen, / ezennel bizonyítom. / Kecskeméten majus 28 1858 / Viragh / úti biztos. – Méret: 127 x 99 mm.

II. típus, 1. változata. Sima, egyszerű sárgásfehér papíron kézzel írt és könyomással sokszorosított szöveggel, kilenc sorban: Tized 2. Házzám 361. / Nyugta / Tizenhat 1/2 igaz közmunka nap- / számról, melyet hogy Bánó / Imre úr t. é. april hó 26 napján leszolgált / legyen ezennel bizonyítom. / Kecskemét 1876 / Dékány / utibiztos – Méret: 111 x 101 mm.

¹Gohl Ödön: Magyar robotjegyek. Numizmatikai Közöny, 1913, 123–144. old.

²Gohl Ödön: Kassai közmunkajegyek. Numizmatikai Közöny, 1914, 68–70. old.